

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.546

В. В. Загамула*здобувач кафедри кримінального процесу
та організації досудового розслідування**Харківського Національного університету внутрішніх справ*

ВИЯВЛЕННЯ ФАКТІВ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

Постановка проблеми. За даними офіційної статистичної звітності Генеральної прокуратури України, протягом 2017 року на території України зареєстровано 328 фактів втягнення особи у заняття проституцією або примушування до заняття проституцією, серед яких зафіксовано лише один випадок вчинення вказаного злочину відносно малолітньої особи. Разом з тим, якщо проаналізувати ряд інших факторів, зокрема кількість Інтернет-контенту, що містить оголошення про надання сексуальних послуг за винагороду, про набір на високооплачувану роботу молодих дівчат модельної зовнішності тощо, можна зробити висновок, що статистичні відомості не в повній мірі об'єктивно відображають ситуацію, яка склалася, оскільки даній категорії злочинів, притаманна висока латентність. Саме тому оптимізація діяльності правоохоронних органів, спрямованої на виявлення фактів втягнення неповнолітніх в заняття проституцією або примушування до заняття проституцією, набуває значної актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему виявлення злочинів в свій час досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Р. С. Белкін, В. Б. Вехов, А. Ф. Волобуєв, В. Д. Гавловський, А. М. Ішин, О. В. Лисенко, В. О. Малярова, В. Т. Маляренко, Д. Й. Никифорчук, В. Г. Танасевич, О. О. Шаповалов та інші. Окрему увагу пошуку фактичних даних про злочини у сфері моральності присвячував О. М. Ємець. Водночас слід зазначити, що рекомендації щодо виявлення фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією розроблені недостатньо.

Метою статті є дослідження особливостей виявлення фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією або примушування до заняття проституцією.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виявлення будь-якої категорії злочинів вимагає професійного, грамотного, спланованого, чітко організованого та науково обґрунтованого підходу до виконання поставлених завдань. Разом з тим, у криміналістичній науці наразі відсутній єдиний підхід щодо розуміння цього поняття.

Так, деякі вчені під виявленням злочинів розуміють урегульовану нормами права діяльність уповноважених працівників правоохоронних органів, спрямовану на встановлення та документування дій (бездіяльності) та подій, що містять ознаки злочину, а також осіб, які їх вчинили, з метою подальшого доказування у кримінальних провадженнях [1, с. 38]. Інші ж науковці, зокрема І. В. Сервецький вказують, що виявлення – це функціональне завдання правоохоронного органу зі здійснення комплексу заходів щодо повного викриття злочину, розшуку злочинців і осіб, які зникли, та нейтралізації і мінімізації наслідків злочинної діяльності [8, с. 33].

В. О. Малярова зазначає, що виявлення злочинів – це специфічний процес, спрямований на вирішення питання про початок кримінального провадження, в якому поєднуються як допроцесуальна, так і процесуальна діяльність суб'єктів, що належать до різних структурних підрозділів правоохоронних органів [5, с. 426]. Натомість, О. О. Шаповалов розмежовує поняття «виявлення злочинів» та «встановлення ознак злочинів», вважаючи виявлення злочинів діяльністю правоохоронних органів, спрямованою на встановлення інформації про злочини, які не були відомі правоохоронним органам і не стали надбанням офіційної статистики (відомості про зареєстрований злочин), а встановлення ознак злочину – діяльністю правоохоронних органів, спрямованою на отримання інформації від фізичних чи юридичних осіб, що передбачає активну та цілеспрямовану діяльність щодо встановлення інформації про факти вчинення злочинів [9, с. 103–104].

Проаналізувавши та узагальнивши вищевикладене, ми схилиємося до позиції науковців, які трактують виявлення кримінальних правопорушень як специфічну діяльність, спрямовану на отримання інформації про обставини вчиненого або вчинюваного кримінального правопорушення. Однак вважаємо, що виявлення таких злочинів як втягнення неповнолітніх у заняття проституцією може здійснюватися не лише слідчим чи іншими працівниками правоохоронних органів,

але й усіма зацікавленими суб'єктами, зокрема представниками як державних органів, так і неурядових організацій. Вказана діяльність передбачає отримання інформації про подію вчинення злочину (стає відомим час, місце, обставини надання неповнолітньою особою сексуальних послуг за винагороду), про потерпілу особу або ж про особу, яка вчинила, вчиняє або готується вчинити даний злочин.

Вихідна інформація про втягнення неповнолітніх у заняття проституцією може бути отримана з таких джерел, як заяви та повідомлення потерпілих чи їх законних представників, в тому числі і повідомлення, що надійшли на гарячі лінії, телефони довіри різноманітних установ та організацій; заяви та повідомлення представників державних та недержавних органів, громадських організацій; заяви та повідомлення громадян, яким стали відомі обставини кримінального правопорушення; повідомлення, оголошення, опубліковані у засобах масової інформації та в мережі Інтернет; або ж самостійно виявлена слідчими чи іншими працівниками правоохоронних органів, зокрема в ході розслідування кримінальних проваджень.

З метою отримання інформації про факти втягнення неповнолітніх у заняття проституцією або ж про готування до вчинення даного злочину найбільш доцільно та ефективно виявляти:

- а) осіб, які вчинили, вчиняють або готуються до вчинення даного злочину;
- б) осіб, яких втягнули або намагаються втягнути у заняття проституцією;
- в) осіб, яким відомі або можуть бути відомі обставини вчинення злочину;
- г) місця, де неповнолітніми особами надаються сексуальні послуги за винагороду.

Виявлення осіб, які вчинили, вчиняють або готуються до втягнення неповнолітніх у заняття проституцією може здійснюватися у двох напрямках:

1. Збір, накопичення, систематизація та перевірка відомостей про спосіб життя, джерела доходів, поведінку, зв'язки, коло інтересів осіб, які потенційно можуть бути причетними до злочинної діяльності, пов'язаної із втягненням неповнолітніх у заняття проституцією. До таких осіб можна віднести раніше судимих за вчинення злочинів проти моральності чи торгівлю людьми; осіб, які займалися чи продовжують займатися проституцією; власників стріптиз-клубів, масажних салонів, модельних агенцій, фотостудій; осіб, які мають наркотичну або ігрову залежність тощо.

2. Встановлення невідомих осіб, щодо яких наявна інформація про те, що вони підшукують неповнолітніх для подальшого втягнення в заняття проституцією, а також рекламують надання сексуальних послуг за грошову винагороду.

Враховуючи розповсюдженість інформаційних технологій, найбільш ефективним для досягнення вказаної мети є проведення цільового моніторингу засобів масової інформації, в тому числі електронних, а також соціальних мереж та інших Інтернет-ресурсів. Як зазначає А. В. Даніель, інформація про вчинене кримінальне правопорушення або таке, що готується, може міститися в оприлюднених результатах журналістських розслідувань, у листах чи виступах громадян, у коментарях до публікацій будь-якого змісту, зокрема це можуть бути відомості про протиправні дії окремих осіб, про місце ймовірного вчинення злочинів тощо [2, с. 71].

Також суттєву роль в процесі виявлення кримінальних правопорушень, які були вчинені чи вчиняються, та при встановленні в процесі розслідування обставин, що сприяли вчиненню та прихованню злочинів відіграє моніторинг інформації, розміщеної у соціальних мережах, адже в результаті аналізу приватних сторінок соціальних мереж та сторінок різноманітних спільнот, можна отримати важливу криміналістично значущу інформацію [4, с. 111].

З метою отримання інформації про осіб, які втягують неповнолітніх в заняття проституцією, необхідно, перш за все здійснювати перевірку повідомлень, оприлюднених у засобах масової інформації, про дані факти, а також результатів журналістських розслідувань у цій сфері [3, с. 268]; оголошень на сайтах знайомств, а також у відповідних групах соціальних мереж; оголошень рекламного характеру про набір на високооплачувану роботу у сфері послуг чи дозвілля молодих дівчат; оголошень, у яких міститься пряма чи завуальована інформація щодо надання сексуальних послуг за винагороду; сайтів або сторінок у соціальних мережах масажних салонів, які пропонують послуги еротичного масажу. Як правило, при перегляді повідомлень, оголошень або коментарів можна знайти повідомлення протиправного характеру та зв'язатися з їх автором у той чи інший спосіб.

Виявлення осіб, яких втягнули або намагаються втягнути у заняття проституцією. Відповідно до Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення, втягнення дитини в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства визнається жорстоким поводженням з дитиною, а заходи, спрямовані та своєчасне виявлення та припинення таких фактів, надання всебічної допомоги неповнолітньому здійснюється шляхом впровадження ефективного механізму взаємодії служб у справах дітей, закладів соціального за-

хисту дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, органів Національної поліції, закладів освіти, закладів охорони здоров'я.

Суб'єкти, яким стало відомо про дитину, яка постраждала від жорстокого поводження або стосовно якої існує загроза його вчинення, зобов'язані зареєструвати відповідні повідомлення та протягом однієї доби направити їх до служби у справах дітей і органу Національної поліції за місцем проживання (перебування) дитини.

В свою чергу, після отримання заяви, повідомлення, складання протоколу усної заяви або рапорту про факт жорстокого поводження з дитиною (загрозу його вчинення) працівник органу Національної поліції за наявності ознак кримінального правопорушення доповідає про це начальникові слідчого підрозділу для внесення слідчими відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформує начальника органу Національної поліції [7].

Втім, отримання інформації про факти втягнення у заняття проституцією зазвичай є вже кінцевим результатом проведеної ґрунтовної роботи серед неповнолітніх, які в силу різних причин відносяться до так званої «групи ризику».

К. В. Шибанова вважає, що про втягнення неповнолітніх у заняття проституцією або примушування їх до заняття проституцією можуть свідчити: відомості про перебування неповнолітнього у стані, що загрожує його життю чи здоров'ю або в іншому соціально небезпечному стані; відсутність будь-яких документів, які встановлюють особу; нехарактерні для віку неповнолітнього пізнання у сексуальній сфері; поведінка підлітка, що характеризується небажанням йти на контакт, відмовою відповідати на будь-які запитання; відсутність постійного місця проживання, перебування протягом тривалого часу вдома у незнайомих або малознайомих людей; наявність захворювань, що передаються статевим шляхом; загальний неохайний або ж вульгарний зовнішній вигляд підлітка; наявність тілесних ушкоджень [10, с. 49].

Розширюючи даний перелік, можемо зазначити, що на нашу думку, посиленої уваги з боку правоохоронних органів та інших зацікавлених служб також потребують:

- діти, які перебувають у складних життєвих обставинах. До цієї категорії належать діти, які проживають в сім'ї, у котрій батьки або особи, які їх замінюють, ухиляються від виконання своїх обов'язків з виховання дитини, а саме: коли вони без поважних причин не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає або може вплинути на її фізичний розвиток, не створюють умов для отримання нею

- освіти; зазнали фізичного, психологічного, сексуального, економічного насильства, жорстокого поводження або існує загроза його вчинення; залучені до найгірших форм дитячої праці; систематично самовільно залишають місце постійного проживання; є сиротами або дітьми, позбавленими батьківського піклування, з тимчасово окупованої території або району проведення антитерористичної операції [6];

- учні навчальних закладів, які систематично допускають пропуски занять без поважних причин;

- неповнолітні, поведінка яких свідчить про різку зміну інтересів, кола спілкування, у яких з'явилися значні суми вільних готівкових коштів, а також ті, які обговорюють серед однолітків теми сексуального характеру, проблеми проституції або ж висвітлюють вказану тематику на своїх сторінках у соціальних мережах;

- неповнолітні, яких було притягнуто до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 181-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Виявлення осіб, яким відомі або можуть бути відомі обставини вчинення злочину. Свідками та очевидцями злочинної діяльності, пов'язаної із втягненням неповнолітніх в заняття проституцією, можуть бути:

- орендодавці житлових та нежитлових приміщень, в яких проживають або надають сексуальні послуги за винагороду неповнолітні особи. При цьому орендодавці мають бути необізнаними про те, яким чином використовувалися надані ними приміщення, в іншому випадку слід з'ясовувати чи наявні в їх діях ознаки злочину, передбаченого ст. 302 КК України «Створення або утримання місць розпусти і звідництво»;

- особи, які несвідомо забезпечували діяльність, пов'язану із заняттям проституцією – офіціанти, бармени в нічних клубах, водії таксі, адміністратори готелів, саун;

- особи, що проживають або працюють по сусідству з приміщеннями, де займаються проституцією;

- особи, яким пропонували займатися проституцією, але вони в силу різних причин відмовилися;

- особи, які користувалися або мали намір скористатися сексуальними послугами тих, кого втягнули в заняття проституцією або примусили до зазначених дій. Вони зазвичай володіють інформацією про анкетні дані, номери телефонів неповнолітніх, які надають сексуальні послуги за винагороду та можуть їх впізнати. Крім того, їм можуть бути відомі певні обставини вчинення злочинів, місця надання сексуальних послуг або ж місця постійного проживання злочинців чи осіб, втягнутих у заняття проституцією, методи конспірації, які застосовуються злочинця-

ми. Однак, найбільш важливим є те, що досить часто інформацію про заняття проституцією неповнолітніми особами правоохоронними органами повідомляють ті, хто самі бажали отримати сексуальні послуги за грошову винагороду, але, дізнавшись про те, що їх будуть надавати неповнолітні особи, відмовилися.

Виявлення місць, де неповнолітніми особами надаються сексуальні послуги за винагороду. Зазначені місця умовно можна розподілити на дві групи:

а) постійно діючі спеціально створені та обладнані місця для розпусти, які функціонують під виглядом звичайних помешкань громадян (квартири, будинки, заміські дачі), масажних салонів (в більшості випадків – салонів еротичного масажу), приміщень стриптиз-клубів тощо;

б) місця, які періодично використовуються для надання сексуальних послуг за винагороду (номера у готелях, сауни, квартири, які здаються в оренду по годинно чи подово, кімнати відпочинку на вокзалах).

Також для отримання інформації про факти втягнень неповнолітніх у заняття проституцією необхідно відпрацьовувати місця скупчень осіб, які пропонують сексуальні послуги за винагороду (кафе, нічні клуби, залізничні та автовокзали, певні ділянки вулиць, міжміських трас), або ж місця їх проживання. Для цього не варто залишати поза увагою повідомлення громадян про проживання в квартирі, будинку значної кількості людей, в тому числі молодих дівчат, їх часте відвідування різними сторонніми особами, переважно чоловічої статі; про порушення тиші у вечірні та нічні години; про систематичну появу одних і тих самих осіб на певних ділянках вулиць, в кафе, поблизу готелів, саун. Виявлення вищевказаних місць дозволяє в подальшому встановити осіб, які їх відвідують, осіб, які надають сексуальні послуги за винагороду, та їх зв'язки, до яких з високою вірогідністю можуть належати і ті особи, які втягнули неповнолітніх у заняття проституцією.

Узагальнюючи вищевикладене, можемо стверджувати, що виявлення фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією є важливим напрямком діяльності правоохоронних органів, який, безсумнівно повинен здійснюватися за умови тісної взаємодії з іншими державними органами та установами, зокрема службами у справах дітей, закладами соціального захисту дітей, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, закладами освіти та охорони здоров'я.

Література

1. Алексеев В. В. Основы выявления, предупреждения и раскрытия преступлений экономической направленности в сфере пассажирских перевозок на железнодорожном транспорте : учебно-практическое

пособие / В. В. Алексеев, Д. А. Бражников, С. А. Ярошенко. – Тюмень : Тюменский институт повышения квалификации сотрудников МВД России, 2012. – 90 с.

2. Даниель А. В. Використання можливостей електронних засобів масової інформації у розслідуванні кримінальних правопорушень : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / А. В. Даниель. – К., 2017. – 220 с.

3. Ємець О. М. Пошук фактичних даних про втягнення особи в заняття проституцією / О. М. Ємець // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1. – С. 260–269.

4. Козицька О. Г. Використання можливостей соціальних мереж у розслідуванні кримінальних правопорушень / О. Г. Козицька // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2017. – № 2 (2). – С. 109–113.

5. Малярова В. О. Актуальні питання формування методики розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків / Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 5 жовтня 2012 р., м. Харків / В. О. Малярова. – Х. : ХНУВС, 2012. – С. 426–431.

6. Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України № 27 від 20.01.2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0216-14>. – Назва з екрана.

7. Порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України № 564/836/945/577 від 19.08.2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1105-14>. – Назва з екрана.

8. Сервецький І. В. Нові функціональні завдання ОВС – попередження, виявлення, припинення злочинів / І. В. Сервецький, О. В. Сапун // Юридична наука. – 2013. – № 10. – С. 29–37.

9. Шаповалов О. О. Виявлення ознак злочинів у процесі досудового розслідування / О. О. Шаповалов // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2017. – № 1 (13). – С. 99–107.

10. Шибанова Е. В. Выявление и расследование преступлений, связанных с проституцией : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Е. В. Шибанова. – Саратов, 2005. – 206 с.

Анотація

Загамула В. В. Виявлення фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню основних напрямків діяльності правоохоронних органів щодо виявлення фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією або примушування до заняття проституцією. Визначено джерела отримання криміналістично значущої інформації про злочин, аргументовано доцільність налагодження взаємодії з державними органами та установами з метою отримання відомостей про факти втягнення неповнолітніх в заняття проституцією.

Ключові слова: виявлення злочину, втягнення у заняття проституцією, неповнолітній, джерело інформації, заяви та повідомлення про злочин, латентність.

Аннотация

Загамула В. В. Выявление фактов вовлечения несовершеннолетних в занятие проституцией. – Статья.

Статья посвящена исследованию основных направлений деятельности правоохранительных органов по выявлению фактов вовлечения несовершеннолетних в занятие проституцией или принуждения к занятию проституцией.

Определены источники получения криминалистически значимой информации о преступлении, аргументировано целесообразность налаживания взаимодействия с государственными органами и учреждениями с целью получения сведений о фактах вовлечения несовершеннолетних в занятие проституцией.

Ключевые слова: выявление преступлений, вовлечение в занятие проституцией, несовершеннолетний, источник информации, заявления и сообщения о преступлении, латентность.

Summary

Zahamula V. V. Features of exposition the facts of involvement of minors in prostitution. – Article.

The article is devoted to the investigation of the main directions of the activity of law enforcement bodies in revealing the facts of involving minors into engaging in prostitution or coercion into prostitution.

The sources for obtaining criminal information about the crime have been determined, and it is reasoned that it is advisable to establish cooperation with state bodies and institutions in order to obtain information on the facts of involving minors in prostitution.

Key words: detection of crimes, involvement in prostitution, juveniles, sources of information, statements and reports of crime, latency.